

Leto I.

Štev. 4.

Jugoslovanski učiteljiščnik

Urejuje Vladko Rojec.

Tisk tiskarne br. Rumpret v Krškem.

Upravitelj lista Joško Žabkar.

Polletna naročnina 7 K, četrletna 4 K.

INA POLHOGRAJSKA.

NAPREJ!

Naprej, naprej
iz ozkih sfer tja v daljo širno,
srce naj plove zopet mirno,
kot zmagoslavni orel nad goro!
Naprej, naprej:
najhujši trud zaman ne bo!

Naprej, naprej —
čez brezna, skale pelje cesta,
a nogi trudni komaj vesta,
kje globje se zadira trn.
Naprej, naprej —
in divje gre čez drn in strn!

Od tu naprej
pozabljen bo spomin temine;
do jasne vede pot višine.
Slabost telesa ne omaga.
Naprej, naprej:
Najslajša bode zadnja zmaga!

MARA TAVČARJEVA:

PADLIM UČITELJEM V SPOMIN.

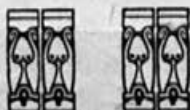
Odšli ste v boj, na ples krvavi:
na sever, jug se križala je pot,
in težke misli so vam v srcu vstale —
mar ste slutili svoj prerani grob?

V slovo — na prsa rožmarin,
v slovo — objela roko roka zvesta,
srce želelo tisoč sreč, vrnitve,
a vaša pot je bila k smrti širna cesta.

In cvet za cvetom padal je v grobove,
vsak cvet je nagelj bil, ki ga rodi le naša kri —
aj, bratje naši, mučeniki sveti,
kako spomin nas ta boli :

Zeleni Juri siplje cvetje na poljane,
in v svate z Vesno čez vrtove gre,
Zaorila bi pesem o pomladi in vstajenju,
a bolečine polno je srce.

Kjerkoli grob je vaš, — ob Drini, Savi,
ob Soči, Visli in na ruskih stepah,
ob gnezdju orla ptice, sivega sokola,
na črnogorski skali, Jadrana obali,
Tirolah snežnih, vrh planin —
tja roma naša misel, grob objema, plaka :
učitelj bil si in trpin.

ALOJZIJ BOLHAR;

DRAGOTIN KETTE.

(Ob 20 letnici njegove smrti.)

26. aprila je poteklo 20 let, kar je umrl eden največjih lirikov slovenske moderne, Dragotin Kette. Ker je Kettejevo ime primeroma malo znano v naših vrstah, in ker je Kette nekaj časa obiskoval ljubljansko učiteljsišče, sem se namenil podati o njem kratek življenjepis in oceno njegovih pesmi¹⁾. Na ta način bomo tudi mi vredno počastili spomin 20 letnice pesnikove smrti.

* * *

Dragotin Kette je bil rojen 19. januarja 1876. l. na Premu na Notranjskem, kjer je bil njegov oče ljudski učitelj in organist. Mati mu je umrla, ko je bil pesnik še deček, očeta pa je zgubil, ko je študiral v Ljubljani.

Leta 1889. je vstopil v prvi gimnazijski razred v Ljubljani. V šolskem letu 1890/91 je prestopil za nekaj časa na učiteljsišče, kjer pa ni ostal dolgo. — Ko je bil v šesti gimnaziji, je dobil venec političnega „mučeništva“, radi neke pesmi proti

¹⁾ Za življenjepis sem porabil ljudsko izdajo Kettejevih poezij (1907), katere je uredil in opremil z življenjepisnimi in književnokritičnimi črticami Anton Aškerc.

takratnemu škofu Missia. Zato je moral dati slovo ljublj. gimnaziji in je šel v šolskem letu 1896/97 v Novo mesto delat sprejemni izpit za sedmi razred. V Novem mestu je tudi maturiral l. 1898.

Mesto, da bi šel Kette po dovršeni maturi na vseučilišče, je moral v Trst k 97. pešpolku. Pri vojakih je obolel in je bil mesec dni pred smrtjo odpuščen. Vrnil se je v Ljubljano in je stanoval v stari cukrarni, ki je bila takorekoč zibelj naši moderni¹⁾.

Sredi aprila 1899. l. je smrtno obolel. Obiskal ga je malokdo, razen nekaterih pesnikov in ljubljanskih dam. Dne 26. aprila je umrl v naročju Antona Aškerca; pokopali so ga 27. aprila na ljubljanskem pokopališču sv. Krištofa.

Oglejmo si nekoliko Kettejeve poezije!

Kako globoko je pojmoval smisel življenja, je razvidno iz njegovega programa, ki si ga je načrtal kot pesnik v svoji maksimi:

Popolnitev bodi moj edini vzor,
luč, resnica moje delovanje!
Ljubica, ti bodi mi izvor
sreče — smrt po delu sladko spanje!

Njegovi prvi pesniški proizvodi so basni in otroške pesmi. Saj se umetnik razvije iz otroka in mladeniča do svoje dovršenosti in popolnosti. — Njegove basni so preproste, jedrnate, nepretirane in polne humorja, da jih z veseljem čita mlado in staro. Komu ni znana pravljica o šivilji in škarjicah, ali legenda o skopulji z no-gavico in mnogo enakih, ki jih čuje vsak otrok že v zgodnji mladosti.

Po njegovih basnih in nekaterih pesmih epskega značaja bi sodili, da je Kette epik. Toda on je po pretežnji večini svojih proizvodov vendarle lirik. Temu priča lepo število lirskih pesmi, gazel in sonetov. Zlasti v poslednjih je dosegel Kette višek umetniške dovršenosti. — On ni pesnik, ki opeva vsakdanjost, ni pesnik, ki drvi s tokom časa. Strune njegove lire pojo ubrano; mogočno zadone in preidejo v milien, čigar eho odmeva v pesnikovi duši. On ljubi realnost in naravnost, a blaziranost prezira. Najbolj mu je pri srcu narod, toli poniževan in teptan. Njegova želja je, da ga dvigne, da najdejo njegovi glasovi odmev v dušah rojakov:

Ne v album, v dušo rad bi vašo te besede pisal,
da ne bi jih nikdar slučaj ni časa tek izbrisal,
da vedno bi vas spremljale, kjerkoli hodite,
kako da srečni bodete.

Najlepše je izražena ta domovinska ljubezen v ciklusu osmih sonetov z naslovom Adrija.

Predmet večini njegovim pesmim pa je, kakor pri vsakem mladem poetu, ljubezen do dekleta. Saj se vprašuje sam, zakaj li poje, zakaj li pesni? In kaj preprost odgovor daje temu srčnemu vprašanju:

O vem, da pojem le zato, ker smem
povedati v besedi tajno — skriti,
kar bi ne smel drugače sporočiti
ni ljubici kedaj in ne ljudem.

¹⁾ V stari cukrarni za Ljubljaničo, kjer je sedaj vojašnica, je umrl Aleksandrov (Jos. Murn). Tam so preživeli precejšnjo vrsto let tudi Ivan Cankar in Oton Zupančič.

Njegova duša se topi ob ljubkosti in milini, ki jo čuti srce. Le-tu se pokaže Kette pesnik - erotik v pravi luči. On je poet, čigar ideal je dekle in vino. Na izprehodu, pri čaši vina, na večer ko sameva, vedno mu uhajajo misli k izvoru sreče — k ljubici:

Na stezicah osamljenih
mislim nate, ljubica.

Toda čeprav si želi idealne ljubezni, se vendar nikdar ne ponižuje pred svojo oboževanko. Kajti kremenit značaj in notranjska grča, kakor je bil on, ne pozna klečeplazenja, ampak se pokaže moža, češ:

Ne molim te ne, le ne misli nikar,
saj nisi nikakšna svetnica!

Kako ljubke in pestrobojne so njegove erotične pesmi, koliko humorja, nedolžne šale in puščic se skriva v njih! Sama ludomušnost in porednost ga je! Vedno bi dražil in nagajal! A, ko začuti v svojih prsih kal bolezní, ko spozna, kako se vse idealno preobrača v slabo, leže težka mora na njegovo dušo. Veselo lice se mu zmračí in pred seboj vidi samo žalostne, usodepolne dneve prihodnjega življenja. Da dá nekoliko duška svoji bolni duši, se mu izvije iz prsi grenak vzdih:

pri mojem srcu zdravja ni,
ah, kakor da vidim, se mi zdi
pred sabo črno krsto tu,
vse svoje življenje, vse nade na dnu,
vse svoje srečne dni

V teh mrkih trenutkih si zaželi zlatih solnčnih žarkov, da mu ogrejejo srce, in lahkega zefirja, da mu oblaži ogromno bol:

O da bi ti veter bila,
ki prežene megle črne,
bila bi moj čoln vodila,
dokler se v pristan ne vrne.

In v tej gorjupi bôli mu lijô solze — jasno svetli biseri — soneti. Koliko klenih zrn! Koliko vzvišenih misli! Vsaka beseda nam je nova, vsaka beseda nam daje novih idej. Koliko zakladov nam nudijo te mrtve črke, ki nam razkrivajo vso pesnikovo dušo. — V sonetih postane lahkoživec Kette modrijan, in kakšno „filozofijo“ si, ali imaš še doživeti, opiše s kratkimi in jedrnatimi potezami:

Še rajši bi pa moder postal
in resen in trezen in bister,

Evo nam par vzgledov vzvišenih misli 23 letnega mladeniča — filozofa:

Ko gleda širo ravan naše Adrije, primerja življenje morja s sledečim:

Življenje mi je bilo dolga noč.
Življenje dan je, hitro končujoč,
poln straha, poln nadej in poln nemira,
ko širo morje, gnano od zefira.

In s kako krasnimi besedami nam na drugem mestu začrta pot v življenje in pokaže njega pomen:

Da! . . . Ljubi, duša, in v krepost verjami,
in z dvomi se nikar nikdar ne muči!
In, hrepeneč strastno vsekdar po luči,
veruj, da tam izvira nad zvezdami.

Tam biva On, vesoljni Bog nad nami.
V rokah so mu do vseh skrivnosti ključi,
ki rad jih da. Le trudi se, le uči,
le ljubi s srcem, z glavo in rokami!

In smrti ni! . . . Jaz vidim le življenje,
ljubezen večno vidim krog in krog:
Saj če te, duh, neskončno hrepenenje,

ah, če te je v nebo poklical Bog:
Glej, vsklilo je telo v lepo zelenje,
ko rožice krasi dehteči log.

* * *

V kratkih potezah sem tu podal pesnikovo delovanje. Še nekaj značilnosti naj omenim, na katere naleti človek pri čitanju Kettejevih pesnitev:

Pesnik se čuti pri svojih pesnitvah popolnoma svobodnega, posebno v rimah in obliki. Radi tega se ne drži pri sonetih rim in oblik klasičnega romanskega soneta.

Jaz nimam gazelic ne španski romanc,
jaz nimam več laških sonetov,

pravi v neki svoji pesmi. Same ženske rime klasičnega soneta se mu zde preenolične in monotone. On je torej med Slovenci prvi, ki nam je pokazal v tem oziru popolnoma svobodno pot, in to prav nič na škodo starega klasičnega soneta. — Pri prebiranju Kettejevih poezij se človeku nehote vrine misel, je li tudi svojstvo Ketteja, da pritika samostalnikom, ki se končujejo na — o, soglasnik j, kakor n. pr.: lažjoj, glavo, temoj etc. Ali ni to mar vpliv Aškerca, ki je urejeval Kettejeve poezije?

* * *

Kratko je bilo telesno življenje Ketteja, tem daljše pa bode duševno. Mnogo krasot je zapustil slovenski literaturi in jo obogatil s prelepimi biseri.

VLADISLAV R:
PREPOVED.

Izpulil s koreninami
sem bolne rože vse;
pomladnim sapam na stezaj
odprl svoje sem sem srce.

Nič več ne bodem žaloval,
nič več kot Kanj okrog se klatil;
v zrak se s škrjančkom bom podal
in z žarki solnca se pobratil.

Ne bom več mrk v svet pestri zrl
in nad nesrečo svojo tožil:
v grob solzne vzdihne bom zaprl
in težek kamen nanj položil!

Vesela svatba bo in pir
življenje zdaj mi, nič več boj;
saj mlad sem — zdrav — in daleč še
starost je s smrtjo pred menoj!

POMLAD.

Pomlad, pomlad vse na okrog . . .
Pomlad: šumi zeleni log,
pomlad: šepeče v reki val,
pomlad: kipi iz svežih tal . . .
Ej da: pomlad — mladost — prostost —
v vseh srcih sreča in radost:
le enkrat vsak samo živi,
zato pa žalost in skrbi
prihranimo za stare dni!

ALEKSA ALEKSEJEVA: RDEČA ROŽA.

I.

Kakor romarska cerkvena vrh visoke gore je moja duša, samotna in daleč proč od zemeljskega vrvenja.

Nekoč sem jo videla, tako cerkvico. Opoldansko solnce jo je obsevalo s svojimi najgorkejšimi in najprelestnejšimi žarki in nad njo preko temnomodrega neba so se podili beli oblaki. V gozdu okrog so žvrgoleli ptički in veter je šumel v vrhovih dreves in izpod skale je žuborel droben studenček; vse je bilo polno prekipevajočega življenja. A ko sem stopila v svetišče, me je sprejel hladan polmrak in svečana tišina. Žarka solnčna svetloba se je skozi barvna okna razkrajata v tisoč mehkih nians in vstvarjala ono božajočo poltemo. In kakor v neko tajinstveno polprozorno kopreno se mi je zdelo, da je zavita svetniška podoba v oltarju... Mirno je sanjala večna luč pred njo — opoldne, ko je sijalo zunaj zlato solnce in se je ves svet kopal v njegovi prešerni svetlobi.

Ko pa je zvečer solnčna oblast začela ugašati in se slednjič potopila za pozlačenimi vrhovi gora, tedaj so prišli romarji, drug za drugim, trudni, izmučeni... Od vsepovsod so priromali, tu v celih izprevodih s križem pred vrstami, tam posamezni, in vsem so ustna šepetala zaupno molitev. Tu v svetišču so se sešli, in večna luč je vzplapolala in kakor iz sna se je predramila hiša božja...

A ko je zjutraj zlata zarja naznanila prihod novega dne, tedaj so vstali in se vzdignili, pomirjeni in okrepani, nazaj doli...

In kakor to svetišče, je tudi moja duša.

Čez dan sameva, zvečer pa, ko zatone solnce in zableste na nebu zvezde, tedaj priromajo popotniki; od vseh strani pridejo, trudni in betežni: tu v svetišču se snidejo — moje misli, upi, nadeje...

* * *

Sanjam...

Mlado majevo jutro! Svet se koplje v čarni luči vzhajajočega solnca in tam nekje iz ozadja plavajo rahli zvoki gorskih zvonov: „Vigred je tu!“

Po pisanih livadah hodim... Vse, kakor daleč sega oko, zelena cvetoča ravan, a nad njo sinje modro nebo — in čreda belih oblakov jadra preko njega. Med obzorjem in nebom se sveti tanek, rdeč trak solnčne zarje. Tam, kjer vzhaja solnce stoji gozdiček srebrnih brez. In vetrič šepeče v njih vrhah prekrasno simfonijo nebeške Pomladi... V sredi gozda leži ribnik. Vodne lilije ga obrobijo in nebo odseva v njem v tisočerm odsvitu. Milijon blestečih žarkov poljublja rahlo valujočo gladino. Ob bregu pa se ziblje lahno kot misel, znežnobel labod. Vse to gledam in se čudim krasnim slikam, ki jih doslej še nikdar ni zrlo moje oko...

Z menoj je spremljevalka, krasna mlada žena zavita v snežno tančico. Njeni zlati kodri valove v jutranjem vetriču po belem vratu tja čez pleča dol do pasu...

Hrepenenje...

In nagne se čez me: globok pogled iz njenih sanjavih oči, potem se skloni in mi poda rožo, živo rdečo rožo. Z onim pogledom me je spreletelo nekaj nedoumljivega, tajinstvena slutnja neke doslej nepoznane sreče — sreče, ki je človek sicer

nikdar ne more doseči, a si jo želi in jo pričakuje, koprni po njej in je že to pričakovanje sreča . . .

Rdeča roža . . .

II.

Rdeče rože ni več!

Sedim ob oknu in strmim ven v tihi večer . . .

Rdeče rože ni več!

Nekdaj, pred davnimi, davnimi časi sem bila slišala nekje ono čudovito pravljico. Ne vem, mi jo je li šepetal veter, ko sem sedela zvečer v parku, ali so mi jo morda pravile zvezde, ko sem se ob tihih večerih pogovarjala z njimi, ali pa jo je zasanjala v skrivnostni majevi noči moja duša.

Rdeče rože ni več!

Le nekaj dni ji je bilo odločenih in prišla je v noči ledena slana ter zamorila nežni cvet, da se je osul; veter je raznesel vele lističe . . . Na vsakem teh lističev pa je bila napisana s kapljo srčne krvi pesem strtega srca.

Rdeče rože ni več!

Sedim ob oknu in strmim ven v tiho noč. In mislim, na svojo rdečo rožo mislim . . .

* * *

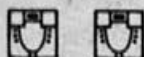
Rdeče rože ni več!

Tam sredi poljane leži sveže nametan grob. V njem je pokopana moja rdeča roža. In ob tihih večerih, ko zatone solnce in zableste na nebu zvezde, tedaj poromajo tja na poljano trudni, izmučeni popotniki; tu na grobu se snidejo — moje bolne misli, goljufani upi, prevarane nadeje. In zjutraj, ko zlata zarja naznani prihod novega dne, tedaj vstanejo in se dvignejo pomirjeni. — A ta mir ni mir življenja, ki oživlja in krepi in dviga — ta mir je mir obupa, mir strtega srca, mir smrti.

* * *

Nič več ne sanjam o rdeči roži.

Rdeče rože ni več! Tam sredi poljane je njen grob. In na tem grobu plakam, plakam . . .

RADOŠ:

PRECIOZA.

Nad mestom je vstalo veliko solnce,
zlati žarki so se smejali;
in listi na vejah in kaplje na listih
so himno kraljici igrali.

Prebele roke in presladke oči
so zasijale nasproti,
kamor stopila je njena noga,
vzcvetele so rože na poti.

In več je ni bilo sence noči,
o grehu sledu ni bilo,
samo o njej je živela misel,
kako bi srce jo slavilo . . .

ALEKSANDRA: V MRAKU.

Nebo že potemneva
in mrak na zemljo lega . . .
Vse mirno — Blažen Ave
iz line se razlega.

In ko nato utihne,
ko zvok se lahko zgublja,
spet zginja mir iz srca,
spet tuga me poljublja.

Poslušam ga in molim —
pokoje v srce prihaja
in duša nikdar mirna
ob Ave se naslaja.

Večernih ur otožnost
mi rahlo v dušo seza,
budi v nji mračne misli,
v spomine jo pogreza.

L:

O POTRESIH.

(Nadaljevanje.)

Kaj je pravi vzrok potresov? Geofizik Gerland pravi, da ne povzroči izprememba agregatnega stanja samo potresa, ampak tudi tvorbo gorovij, Tamann pa trdi, da je pretvarjanje v polymorfe kristale dvojina. Če se godi to počasi, nastajajo dviganja in padanja zemeljskega površja, ki povzročajo potresne pojave, če se pa zgodi to z velikim pritiskom, nastane potresni sunek, ki mu sledi navadno dislokacije.

Potresi so torej lahko kot neposredna posledica premikanja skladov čisto tektonski. Dislokacijski potresi stoje s tektoniko v najožjem stiku, vendar ne zadostujejo za razlago njihovega postanka samo geologična razmerja, temveč igra tudi fizika in kemija tu važno vlogo.

Dognalo se je, da se zemlja pri tektonskih potresih sunkoma skrčuje. V Indiji je potres l. 1902. zvil in upognil tračnice na železnici; ko so položili nove so našli, da se je proga med postajama skrčila za 80 cm. Ravno tam se je vsled zблиžanja obeh bregov podrli tudi železniški most. L. 1906. so se pri potresu v St. Francisku strgale vodovodne in plinove cevi in električne žice. Uhajajoči plin pa ni bilo mogoče pogasiti, ker je bil vodovod pokvarjen.

Eksplzivni potresi: Ti nastanejo ob vulkaničnih izbruhih vsled sunkov, katere povzročijo plini, ki silijo na dan. Sem spadajo tudi potresi, ki nastanejo ako se sesuje krater. Eksplzivni potresi so tudi pri največji jakosti krajevno in časovno omejeni. Imajo torej krajevni značaj. L. 1906. so bili v Neapolju pri erupciji Vesuva čutiljivi le najmočnejši potresni sunki.

V rovu, ki je napolnjen z lavo, se vzdigujejo vodne pare v velikih mehurjih. Ker postane v višjih legah upor proti napetosti manjši, butajo z vso silo v strop vulkana.

Čim večja je napetost vodne pare, tem jačji je potres. Če je pa rov napolnjen z ohlajeno lavo, tedaj premagajo vodne pare upor razženejo rov in lava more prosto uhajati.

Preje sem omenila, da zavisi velikost makroseismičnega pasa od globine ognjišča. Toda ker imajo vulkanični potresi jako majhno ploskev, sklepamo, da se ognjišče magme nahaja prav blizu zemeljskega površja. Ni pa ob priliki vulkaničnih potresov vedno erupcija.

Udarni potresi nastanejo vsled udara podzemskih kotlin. Javljajo se v večjih, lahkih sunkih, ali v enem močnem, ki mu sledijo drugi lahni. Ti so lahko zelo katastrofalni, a so prav malo razširjeni (krajevni potresi). Večkrat puste na površju kraterjem podobne udrine, (doline na krasu). Pojavijo se najraje v krajih, kjer se nahaja kamenje, ki ga lahko voda izlužava. Zato so ti potresi pogosti v apneniških Alpah in na krasu.

Morski potresi. Tu je prav težko ločiti vulkanične od tektonskih. Podmorske eksplozije povzročajo vedno morski potresi, nasprotno pa po potresu nastale razpoke v morskem dnu erupcije. Morski potres je le takrat, ako ga tudi na zemlji dobro čutimo.

Kadar se pojavijo v morskem dnu dislokacije, se razširije valovi v vodi. Če pridejo do ladje, dobimo občutek, kot bi vozili čez čeri in plitvine. Rayleighyevi vali, ki so včasih 100 km dolgi ne povzročajo nikakih vidnih valov, le vertikalno proti površju namerjeni valovi premagajo odpor zraka in voda valovi kot bi vrele.

Kako se javljajo potresi. Kraji, ki leže v epicentru, čutijo vertikalni, drugi pa horizontalni sunek. Posledice zavise od jakosti potresov. Včasih premaknejo samo lažje predmete, včasih pa poškodujejo tudi hiše. Za določitev jakosti potresa se poslužujemo Tora Merkalove potresne skale, ki je razdeljena v 10 stopinj. Posamezni sunki trajajo včasih komaj desetinko sekunde, včasih pa tudi po več sekund. Vobče zaznamujemo vse sunke skupaj kot dolgot potresa.

Večkrat slišimo pri potresih različne zvoke, ki so podobni padcu, rožlanju, pokanju, grmenju, šumu, rjoventju, tuljenju ali žvižgu. Tu je treba razločevati zemeljske in zračne detonacije. Za določitev jakosti detonacij nam služi Knetova skala. Jakost detonacije ne zavisi od jakosti potresa: pri močnih potresih je detonacija lahko majhna in obratno, pri slabih velika. Bliski in bliskavice so le slučajni pojavi pri potresih.

Magnetne igle so ob času potresa jako nemirne, kar nam dokazuje prejšnjo trditev, da so potresi zavisni tudi od magnetizma. Če se torej pri potresu premaknejo mase in z njimi magnetiške kurve, so morski potresi lahko prav usodepolni za ladje, čeprav ne čutijo potresa; to pa vsled tega, ker spremeni magnetnica svojo lego.

Pri močnih potresih se izpremeni tudi oblika tal.

L. 1755 je bil v Lissaboni jako močan potres. 10.000 ljudi je izgubilo življenje in porušenih je bilo 32 cerkva. L. 1783 je porušil potres v Calabriji 400 vasi in mest, ubitih pa je bilo 100.000 ljudi. Sunek je bil na nekaterih krajih tako silen, da je vrglo kviško poulični tlak in hiše, ki so se vsled tega porušile. L. 1779 je bilo v Južni Ameriki mesto Ria Bamba popolnoma opustošeno; število mrtvih je znašalo 30—40 tisoč.

Posledice potresov so navadno potresne razpoke. Te so včasih tako velike, da izginejo v njih cele hiše in vasi. Aluvijalna tla pa se kaj rade stopničasto usedejo. (L. 1906. pri Salinu z Kaliforniji.) Mnogokrat se prigodi, da se premaknejo plotovi in stavbe, ne da bi se pri tem kaj poškodovale. To se je zgodilo n. pr. l. 1891. pri japonskem Marino — Ovariskem potresu.

V gorovju nastanejo pogosto plazovi. S črnico se pomikajo tudi gozdovi v doline, tako da ostanejo višje ležeči grebeni docela goli. L. 1348. se je pri posipu Dobrača pojavil jako močan potres, obenem se je v obliki plaza vsa zemlja pomikala na južni strani Dobrača v dolino, kar je povzročilo hudo grmenje. Prst pa je zajezila Glinco, ki je radi tega poplavlila dolino.

Samoobsebi je umevno, da vpliva predrugačenje tal tudi na vodo. Nastanejo novi slapi, struge se zajeze in povzročajo povodnji. Ker so v vročih krajih močvirja izvori bakterij, je lahko umljivo, da nastanejo po potresih kužne bolezni.

Na razpokah se pojavijo včasih peščeni stožci, iz katerih uhajajo plini ali visoki vodni trakovi.

Valovi plime, ki se pojavijo ob priliki morskih potresov, opustošijo obale večkrat huje nego potresi. V takem slučaju je bil epicentri v morskem dnu. Preiskave so dognale da se je morsko dno usedlo, in da je povzročilo plimne valove voda, ki se je zlila v udrtino.

Karakterističen val so opazili l. 1896. na otoku Hondo. Nastopil je pri normalnem vremenu po jako nizki oseki. V 5 minutah je razdejal 7600 hiš; mrtvih je bilo 27000 ljudi in ranjenih nad 5000.

Pri potresih nihajo vsi predmeti na zemljskem površju kot obrnjena nihala. Pri tem se pa predmeti, ki ne morejo nihati, ali preveč nihajo, podro. Hiše ki imajo močen fundament in lahke strehe, trpe malo. Ravno take hiše, ki so zidane iz istega materjala, kajti vsaka snov niha drugače.

Napoved potresov. Lajiki mislijo, da vplivata solnce in mesec na potrese. Dognalo pa se je, da ni temu tako. — Če bi bilo mogoče potrese napovedati, bi bilo to za človeško družbo velikega pomena, in mnogo nesreč bi se s tem preprečilo. Vendar je to do danes nemogoče, in menda se ne bode to učenjakom nikoli posrečilo.

SREČKO:

UPLIV VOJNE NA UZGOJNO.

Z neumljivo brzino se suče kolo časa in pred nami se vrsti ciklus za ciklusom najrazličnejših dogodkov in reform. Često se mi zazdi, da sedim v zatemnelem prostoru in gledam na platnu hitro menjajoče se skioptične slike. — Za nami je svetovna

vojna v kateri je človeštvo toliko trpelo! Minulo je gorje, nehala je doba, ko je nad nami visel meč, vsak čas pripravljen, da pade na našo glavo, da nas uniči. Z veseljem smo se poprijeli zopet dela! V kratkem bomo stopili v življenje in treba bo vzeti v roke vajeti poklica, ki smo si ga izbrali. Kot učitelji pa bomo zadeli v svojem poklicu ob trdo kamenje, ki je posledica vojne.

Vpliv vojne se kaže vsepovsod, tako tudi na vzgoji. In ravno tu je tako velik, da bi bilo nemogoče v kratkem času popraviti to, kar se je zamudilo v dolgih štirih letih. Skoro največ nedostatkov najdemo v otrokovi predšolski dobi. Temu je kriv v prvi vrsti najvažnejši vzgojni činitelj — mati. Mati je otrokova prva učiteljica in voditeljica. Ona mu postavi temelj, na katerega mora zidati v svojem poznejšem življenju, ona mu pokaže pravo smer za bodočnost, od nje zavisi ves telesni kakor tudi duševni razvoj deteta. Ravno ta činitelj pa ni mogel v marsikateri družini tako uplivati na razvoj otroka, kakor bi bilo potrebno. O drugem vzgojnem činitelju — očetu na tem mestu ne morem govoriti, kajti bil je ves čas vojne večinoma odsoten. In tu tiči pravi vzrok pomanjkljivosti sedanje vzgoje. Materi, ki se je trudila za življenski obstoj družine pač ni bilo mogoče podati otrokom najvažnejših temeljev, na katere naj zida pozneje učitelj. Primorana je bila iti na delo, da preživi sebe in svojo deco, ki je bila na ta način prepuščena sama sebi. Trpela je vsled tega zlasti jezikovna vzgoja otrok, ki je za učitelja velike važnosti.

A tudi na otrocih — šolarjih opazimo vpliv vojne. Mati ni mogla tako kakor v mirnem času nadzorovati svojih otrok, ni mogla paziti gredo li o pravem času v šolo; imajo li šolske stvari v redu ali ne. Kdo je toraj kontroliral če zahajajo res v šolo, če obiskujejo redno pouk? Kdo je pregledaval njih naloge, kdo jim je pomagal doma pri učenju? — In to je velike važnosti! Mladino moramo navajati na red! Tega pa šola sama ne more izvrševati, marveč mora tudi dom šolo v tem oziru krepko podpirati. Dasi morda prej vesten učenec se je ravno vsled teh dejstev pokvaril. Ko se je zavedal, da mu nihče ne more zabraniti izstajanja iz šole, se tudi ni več mnogo brigal zanjo. Ostal je enkrat, dvakrat doma, učitelju pa je svojo zamudo opravičeval z lažjo. Ker se mu ni pri prvem poiskusu pripetilo nič hudega, se je ojunal, ter začel redno izostajati. Na ta način se ga je polastila malomarnost in brezbriznost, ki se je iz nje kaj kmalu razvila tudi neposlušnost in nepokornost napram vzgojiteljem.

Pa tudi laž ima tu svoj izvor. Ko se je otroku laž v šoli obnesla, je začel lagati tudi doma. In kakor prej izstajanje iz šole, tako se je tudi ta slaba lastnost s časoma ukoreninila v njegovi duši.

Ostajanje doma je bilo vzrok še drugi napaki. Brezposelnost je povzročila dolgčas in ta tatvino. Otrok, ki ni prej nikdar kradel je v svojem brezdelju začutil lakoto, ter začel stikati po stanovanju za kruhom in drugimi jestvinami. Tako si je pridobil od dne do dne večjo vajo v tem škodljivem poslu.

Brezdelje ga je gnalo ven v prostost. Potikati se je začel po cestah in ulicah, po travnikih in gozdovih. Tu mu ni nikdar manjkalo slabih tovarišev, ki jih je začel posnemati in jim postal s časoma popolnoma enak. In — več glav, več misli — skupno so kovali hudodelne naklepe, skupno so uganjali svoje burke. Posledica temu je bil takozvani „vandalizem“, katerega opažamo skoraj v vsakem večjem mestu na nasadih in vrtovih.

Od tovarišev se je naučil kajenja. Ker pa mu je primanjkovalo sredstev zato si je moral vendarle omisliti kako delo in to je kaj kmalu našel. Za par krajcerjev je prenašal prtljago potnikom, ali pa je raznašal in prodajal po cestah časopise. Če pa tega ni bilo, si jih je priberačil in v skrajni sili celo kradel.

Kakor je v tej dobi trpela npravstvena in umstvena vzgoja, tako tudi telesna. Omenim naj v prvi vrsti pomanjkanje hrane, kar je povzročilo telesno zaostalost in vplivalo kolikortoliko na duševni razvoj; kajti predpogoj duševnemu napredku je hrana, kar so vedeli že stari Rimljani. O tem nam priča rek: „Primum vivere dein de philosophare“. — Silno je pogrešala naša mladina med vojsko telovadbo. Telovadna društva so bila večinoma razpuščena, šolske telovadnice pa so bile skoraj vse zasedene od vojaštva. — V drugi vrsti je omeniti izlete, ki so zlasti za mestno decou velike važnosti. Ti so se morali skoraj popolnoma opustiti radi neznosne draginje. Mestna uprava si je sicer mnogo prizadela, da bi prišla temu v okom, toda brez kakega posebnega uspeha.

Na kmetske otroke ni imela vojna tako mogočnega vpliva kakor na otroke ubožnih mestnih slojev. Nekateri vzgojeslovci po pravici trdijo, da je vzgojni milieu na kmetih mnogo ugodnejši nego v mestih. Tu so otroci, takoj ko pridejo iz šole zaposleni in navezani na delo. Na polju, v hlevu, ali pri gospodinjstvu se najde vedno mnogo opravila in brezdelje ni delalo vsled tega ovir vzgoji. Toda ker je bila zaposlenost vsled pomanjkanja delavskih moči vendarle prevelika, se je šola tudi zanemarjala.

V mestu kakor na deželi so razburljivi vojni dogodki jako neugodno vplivali na občutljivo otroško dušo, česar posledica je bila posurovelost in podivjanost.

Ni pa vojna vplivala samo na mladino, ampak tudi na odrasle, kar je jako žalostno. Že pri prejšnjih vojnah, zlasti pri tridesetletni opazimo ta pojav. Kakor takrat, tako se je tudi sedaj polastila ljudstva sebičnost, ki odvrča od vsake socialnosti. Državljansko čustvovanje je skoro popolnoma izginilo. Istotako tudi čustvo ljubezni do domovine in naroda, kar je za našo mlado državo jako škodljivo. To opazujemo najlažje na deželi. A tudi čut dostojnosti so ljudje z časoma izgubili. Marsikak vaščan je, vrnivši se od vojakov, popolnoma podivjal. Iz njegovih ust lahko slišimo mnogo nesramnih besed in kletev, ki pa ne puste najlepših utisov na mladini. Znano nam je, da se dá z dobrimi vzgledi najbolje vzgajati in nasprotno z slabimi mnogo pokvariti. Jako žalostno je dejstvo, da so avstrijski častniki bili največji mojstri v tem oziru. Ne čudimo se torej, da se je od njih tudi moštvo navzelo veliko grdih razvad in navad.

Nastopite proti tem napakam, ki so sad vojne, smo v prvi vrsti poklicani mi, bodoči učitelji. Ne ustrašimo se te borbe, temveč skušajmo z neumornim delom popraviti to, kar je ta pokvarila, skušajmo dvigniti svoj narod do še večje višine moralnosti, kakor jo je imel pred vojno.

VALO.

HORA.

(Romunski narodni ples).

Cigan je zasviral z izvanredno spretnostjo in čutom. Nekaj fantov in deklet si je podalo roke in se zavrtelo v lahmem kolu krog cigana. Iz trume gledalcev so začeli izstopati tudi druge mladenke in mladeniči ter se uvrščati v krog hore, ki se je hitro večal. Od vse povsod so se čuli vsprodbujajoči klici in vedno bolj se je razvnela mladina. — Solnce je pripekalo, prahu je bilo v izobilju, toda vse to ni zadrževalo vitkih teles. Vrtela so se, brez odpočitka, brez odmora v vedno bolj živahnem tempu. Ko je cigan privoščil svojemu godalu prvi odmor, je že rajal ves navzoči mladi svet.

Ples je našemu sam na sebi prav malo sličen. Nekaj vrst hor bi še najlažje primerjal z nakaterimi slikami naših figuriranih plesov. — Pleše se v krogu, ki se pomiče v obodu na desno. Pri večini hor se ne pride tako kmalu naokoli; napraviti se mora namreč najprvo 2 — 4 korake na desno in potem 1 — 3 korake v nasprotno stran. V teh preprostih korakih obstoja cel ples. Tempo je različen, pri nekaterih horah zelo hiter in živahen, pri drugih zopet počasen in resen. Pleše navadno fant poleg dekleta a ni treba, da se urineš poleg svoje znanke ali svojega znanca, ampak gre tja kamor ga vleče srce. Ako je kdo truden, lahko nemoteno izstopi; ravno tako se lahko novi ves čas pridružujejo. Raja se pozno v noč. Svetle zvezde krog bleščečega meseca, dajejo zabavi nekaj čarobnega in romantičnega. — Dolžnost vsakega pa je, da se pridruži krogu rajajočih. Razžalil bi narod, njegov ponos in njegovo samozavest, ako bi se obnašal zaničljivo ali posmehljivo napram njegovim običajem. Udeležencev je navadno prav mnogo. Videl sem jih do 400. Moški in ženske pridejo na raj v dragocenem lišpu in najlepšem kroju.

Ni se težko priučiti tujcu kretnjam, ki jih zahteva ta narodni ples. Pogledaš, poizkusiš in že te osipljejo deve s hvalo. Tudi cigan te takoj opazi: strune zazvenijo mileje, izraziteje in tvojo dušo navda prijeten čut zadovoljstva.

Fantje imajo še svoj bojni ples. Vsak mora imeti na obušalu velike ostroge, v roki palico in na glavi kučmo. Zberéjo si vodjo, ki jim zapoveduje; vsa povelja izvajajo ostali pravilno in enakomerno. Lepo jih je slišati, kadar udarijo s petami skupaj, vsi naenkrat, kakor bi zadonela samo ena ostroga. Tudi palico znajo prav spretno uporabljati. Vsak zamah, vsako kretnjo napravijo vsi obenem in odrezano, čeprav plešejo v zelo hitrem taktu.

Tako počaste Rumuni vsako nedeljo in vsak praznik. In kakor je v duši vse praznično, tako je tudi zunanost polna svečanega razpoloženja. Ko opazuješ prvič to narodno rajanje, strmiš in se čudiš. Ne moreš pojmiti, kako je možno, da najdeš tu med tako preprostim ljudstvom toliko lepega razvedrila.

KNJIŽEVNOST.

Cvetko Golar: ROŽNI GRM.

U Ljubljani 1919. Založila „Tiskovna zadruga“. — Cena broš. 5 K.

Za prvo zbirko lirskih pesmi „Pisano polje“ nam je podaril naš priljubljeni lirik Cvetko Golar za Veliko noč drugo zbirko svojih poezij pod naslovom „Rožni grm“. Dasi mala, a po vsebini bogata knjižica nam priča, da se pesnik vedno bolj izpopolnjuje. V tej zbirki se nahaja mnogo novih, nam dosedaj še nezanih pesmi. Le par jih je ki so bile že objavljene v literarnih revijah.

Težavno je analizirati povsem strogo lirsko poezijo, a vendar sem se odločil, če le mogoče, zadeti pravi ton Golarjeve dominante.

Zbirko pesmi „Rožni grm“ je razdelil v štiri oddelke. Kot motto ji je postavil sledeče vrstice:

Visoko je solne in zlati svoj voz
čez jasne, nebeške vozi planjave —
in polno srce je in velik je čas,
pohiti življenju naproti v daljave!

V prvem in deloma tugi v drugem delu poezij nastopa pesnik kot pevec večnolepe pomladi, Maja in mladosti; kot pevec mladega jutra, srebrne rose, žarkega solnca, njega zarje in zatona, blišča milijonskih zvezd in jasne mesečine. Njegove oboževanke so cvetke, kakor: zimzelen, rdeči mak, bela lilija, rožmarin i. dr. in številni zbori ptic pod milim nebom. V prvih dveh delih poezij je pesnikova nrav vesela in brezskrbna, kar pričajo pesmi polne humorja in šale¹⁾.

Ali, kakor je pustila kruta vojna svoje sledove v državi in na posameznikih, tako je tudi pesnikova duša postala otožna. V tretjem oddelku najdemo pesmi, katerim predmet je pač ljubav do narave, a ozadje tvori le kruto gorje nedavno minule vojne. Pesnik toži nad pomladjo, ki prihaja vsako leto v deželo, a zanj ne pride več, ker mora na vojsko:

Jaz pa moram na vojsko, v kraje neznane,
na tuja polja, kjer cvetejo rane,
na tuje njive, kjer smrt je ženjica. (Pesem „Gre pomlad“)

Naslanjajo se povečini posredno ali neposredno na vojne čase, kakor tudi nekatere iz drugega oddelka n. pr.: Pelin-roža, in deloma tudi Božič. Za ti dve pesmi bi bilo bolj umestno, ako bi jih uvrstil v tretji oddelek.

V četrti del je sprejel pesnik pesmi različne vsebine, izmed katerih jih je nekaj epskega značaja, kakor: Zašumi! Rad bi umrl, Gospa sveta in stara lipa, ki je ena najlepših pesmi cele zbirke²⁾.

Golarjeveve pesmi se odlikujejo od drugih po kratki jedrnatosti, lepi dikciji in ritmični lahkoti ter po vpletanju narodnih motivov. Zatorej bomo z veseljem segali po knjižici in jo z velikim užitkom prebirali. Našemú liriku pa želimo, da bi naš zopet kaj kmalu razveselil s kako enako zbirko.

Alojzij Bolhar.

Josipa Jurčiča zbrani spisi, I. zvezek.

Uredil Dr. Ivan Prijatelj. U Ljubljani 1919. Izdala „Tiskovna zadruga“. Cena broš. 12 K.

Ker je prva Levčeva izdaja zbranih Jurčičevih spisov deloma pošla in je bila povsem nepopolna, se je Dr. Prijatelj polotil težavnega dela in izdal I. zvezek zbranih Jurčičevih spisov. 528 strani obsegajoče delo je urednik opremil z dolgim in zanimivim uvodom, na koncu pa je pridedal tolmač posameznim spisom in člankom. Delo samo je razdelil v pesmi, narodne pravljice in pripovedke, spomine na deda in pet krajših povesti.

1). Take pesmi so n. pr. Solnce in škrjanček, Voščilo pratikarjev, Kmetska svadba, Poganka, Pesemca o kosu.

2). Med najlepše, vsebinsko in po obliki najbolj dovršene pesmi cele zbirke spadajo še sledeče: Sv. Gregor. O kresu. Grozdek gre k sv. maši in pesem o liščkih.

Kakor sem rekel, je urednikov uvod zanimiv. — Razen Levca¹⁾ nam še ni noben poznavalec slovenskih klasikov podal tako krasnega razvoja Jurčiča kot pripovednika, kakor ravno Dr. Prijatelj v tej knjigi.

Jurčič je bil učenec Levstikov. Kako močno je vplival Levstik na Jurčiča, nam pričajo dejstva, da je neštetokrat prebral mladi gimnazijec v Bleiweißovih „Novicah“ (1858) Levstikovo razpravo: Napake slovenskega pisanja in zapisal si je globoko v srce besede: „Slovenskim pisateljem se je od priprostega naroda učiti, a ne po tujih vzgledih in po svoji glavi pisati“²⁾. Da bi Levstik utemeljil svoje tditve v „Napakah“, je zajel snov iz sredine slovenskega naroda — iz kmečkega življenja — kajti: „Zaklad slovenščini je zmirom še kmet in ljudstvo zunaj mesta“³⁾ in je spisal „Martina Krpana“. Poleg teh vseh spisov je na mladega Jurčiča vplivala tudi Levstikova črtica „Potovanje od Litije do Čateža“. S temi spisi je odprl Levstik oči slovenskim pisateljem, češ: „Slovenec naj slovenski piše, kakor se prav govori in varuje naj se potujčevanja, kolikor more“⁴⁾ še prav posebno pa mlajši generaciji, med njimi tudi Erjavcu in Jurčiču. Iz teh podatkov smemo skepati in ugotoviti trditve: Levstik nam je dal Jurčiča.

Poleg tega nam podaja urednik v svojem uvodu mnogo zanimivosti iz Jurčičevih dnevnikov, po katerih moremo soditi in prav spoznati Jurčičev značaj in osebnost. Uvaja nas tudi v predzgodovino posameznih pesmi in člankov, ki jih je opremil s kratko vsebino in kjiževnokritičnimi črticami.

V oddelek „pesmi“ je uvrstil urednik deset epskih pesmi, ki jih je Jurčič zložil kot gimnazijec. Te pesmi so jako medle in kažejo, da Jurčič ni bil poet, ampak pripovednik. — V tolmaču navaja urednik še nekaj pesniških, deloma nedovršenih in neobjavljenih proizvodov, po katerih moremo presojati Jurčičevo pesniško individualnost.

Tudi narodne pravljice in pripovedke izvirajo iz dobe, ko je bil Jurčič še gimnazijec (šest pravljič in pripovedk je, ki še niso bile nikjer objavljene). V teh zasledimo marsikatero nedoslednost,⁵⁾ Tudi v vseh naslednjih spisih se pojavljajo nekatere slovnične nedoslednosti, seveda ne več v toliki meri, kakor prej. Pozna se vpliv Janežiča, kateremu je Jurčič pošiljal domalega vse spise v priobčitev, bodisi v Glasniku, bodisi v raznih publikacijah družbe sv. Mohorja.

Ne smemo prezreti dveh daljših povesti, to sta: Jurij Kózjak, slovenski janičar in Dome n Prva se odigra v neposredni bližini Jurčičevega rojstnega kraja, v času turških upadov v slovenske dežele. Povest je polna zapletkov in razpletkov, napetih momentov in kritičnih dogodiljev, da je čitatelj nekako privezan k knjigi in ne more prej prekiniti čitanja dokler ni gotov. — Tudi druga povest je izvirno delo. Snov za njo je vzel Jurčič iz slovenskega naroda — iz kmečkega življenja — v dobi, ko je gosposka „lovila“ po deželi slovenske sinove in jih po sili vtaknila v vojaško suknjo. Uredik navaja v tolmaču več enakih krajsih sestavkov iz Jurčičevih dnevnikov o vojaških beguncih, ki so dali pisatelju to krasno povest.

Končno naj omenim, kdo je vplival na Jurčiča, da je začel pisateljvati, in kdo ga je bodril k temu delu. Razen Levstika, o katerem sem že prej govoril, se je za mladega Jurčiča najbolj zanimal Anton Janežič. On je bil njegov mentor in desna roka, ki ga je vodil in vspodbujal k delu. V mlajši dobi mu je čestokrat dajal nasvete katerega dela naj se poprime, da mu bo hvaležno; v poznejši dobi pa ga je podpiral, dokler ni dobil Jurčič kruha pri novo ustanovljenem „Slovenskem narodu“.

Povsem popolno, dasi drago delo, priporočam vsem, zlasti pa onim, ki se hočejo podrobno zanimati za Jurčiča, in učiteljskim knjižnicam, katerim bo celotno delo⁴⁾ jako dobrodošlo.

Alojzij Bolhar.

1.) Gl. Ljubljanski zvon 1888. — Fr. Levce: Spomini o Josipu Jurčiču.

2.) Fr. Levstik: Napake slovenskega pisanja.

3.) Spisi namreč niso popravljeni, ampak (razen par izjem) ponatisnjeni, kakor so bili prvokrat priobčeni, kar je deloma prav — namreč za one, ki se zanimajo za nadaljni Jurčičev razvoj. — deloma tudi ne, ker nedovršene in neopljene povesti ne bi utegnile prinesiti toliko kristi preprostemu ljudstvu, kakor sicer.

4.) Celotno delo bo izšlo v 16 tolikih zveskih, kakor je prvi, vsebinsko pa še enkrat bolj obsežno od Levčeve izdaje.

